

Atf / Citation

ANTEPLİOĞLU, D. (2022). "Usmanov, Mirkasım (2013). Kazan Şarkiyatçılığı'nın Kaderi (XX. Yüzyıl). İstanbul: Yeditepe Yayınevi. 119 s. ISBN: 978-605-5200-19-0". *Gazi Türkiyat*, 31: 239-242.

Geliş / Submitted 10.11.2022

Kabul / Accepted 07.12.2022

DOI 10.34189/gtd.31.016

KAZAN ŞARKİYATÇILIĞI'NIN KADERİ (XX. YÜZYIL)

Usmanov, Mirkasım (2013). Kazan Şarkiyatçılığı'nın Kaderi (XX. Yüzyıl). İstanbul: Yeditepe Yayınevi. 119 s. ISBN: 978-605-5200-19-0

Dilara ANTEPLİOĞLU*

Kazan Şarkiyatçılığı'nın Kaderi (XX. Yüzyıl) adlı eser, adından da anlaşılacağı gibi Kazan'da Şarkiyatçılığın gelişim sürecini, sonuçlarını, kaderini konu etmektedir. Bir eserin ilmî değerinin ölçülebilmesi ve sağlam bir kaynak hükmünde değerlendirilebilmesi için önce eserin yazarı hakkında birtakım bilgilere sahip olmak gerekmektedir. Eserin yazarı Mirkasım Abdulahatoviç Usmanov, Kazan Tatar Türklerinden önemli bir tarihçidir. Usmanov ailesi 1917 yılında Doğu Kazakistan'dan göç ederek Doğu Türkistan'ın Kulca kentine yerleşmiş ve Mirkasım Usmanov, 31 Kasım 1934 tarihinde burada dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini Kulca kentindeki Tatar mektebinde tamamladıktan sonra, eğitimine Rus gimnaziumunda devam etmiş ve burada Kiril ve Arap harfleriyle yazılmış olan eski metinleri genç yaşta okuma becerisi kazanmıştır.¹

1917 devrimi sonrasında Doğu Türkistan'a yerleşen Mirkasım Usmanov'un ailesi Kazakistan'a ancak 1955 yılında dönebilmiştir. Lisans eğitimini Kazan Üniversitesi Tarih-Filoloji Fakültesi Tatar Filolojisi bölümünde tamamlamıştır. 1967 yılında SSCB Tarihi Kürsüsünde yüksek lisansını "XVII-XVIII. Yüzyıllarda Tatar Narratif

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı. Ankara/TÜTKİYE. dilara.anteplioglu@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0393-818

¹ Bahsedilen tarihlerde burası (Doğu Türkistan-Kulca) imtiyaz anlaşması sebebiyle Rusya'nın yönetimindeydi. Sovyet Devrimi sonrasında sınırların kapanması sebebiyle Usmanov ailesi, önce Rus daha sonra da Sovyet vatandaşı olarak Çin'de yaşamaya devam etmiştir.

Kaynakları ve Özellikleri” tezi ile doktorasını ise 1981 yılında Moskova’daki Tarih Enstitüsünde “XIV-XVI. Yüzyıllar Cuci Ulusu Yarlıkları” adlı tezi ile tamamlamıştır.

Mirkasım Usmanov, yaklaşık 25 yıl boyunca bilimsel-arkeografik geziler ve Doğu dillerinde kaleme alınmış olan el yazma eserlerin tespiti ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Özellikle 1964-1989 yıllarında birçok geziye başkanlık etmiş, dokuz binden fazla el yazma eser toplamıştır. Mirkasım Usmanov bu faaliyetleri ile Kazan Şarkiyatçılık geleneklerini yeniden canlandırmıştır. 1982 tarihinde profesör unvanını alan Usmanov; 1989 yılına kadar SSCB Tarihi Bölümünün müdürlüğünü yapmıştır. Ayrıca Tatar Filolojisi, Tarihî ve Doğu Dilleri Fakültesine bağlı Tatar Tarihi Bölümünü kurmuş ve bölümün başına geçerek başkanlığını yapmıştır. 1997-1999 yılları arasında ise Rusya İlimler Akademisi Doğu Araştırmacıları Birliği’nin başkanlığını yapmıştır.

Kazan Şarkiyatçılığı denildiğinde akla gelen en önemli isimlerden biri olan Usmanov, 2009 yılında “Kazan Şarkiyatçılığı’nın Kaderi (XX. Yüzyıl)” adlı eserinde, Kazan Şarkiyatçılığı’nın gelişimini ve bu gelişimin sonuçlarını kaleme almıştır. Eser 2009 yılında kaleme alınmış olsa da Türkçe baskısı biraz gecikmiş ve bu nedenle yazarın vefatından sonra, 2013 yılında ancak yayımlanabilmiştir. Yazar bu önemli eserinde Kazan Şarkiyatçılığı’nın gelişim sürecinden ve kendi hayatında şahit olduğu ya da bizzat içinde bulunduğu çalışmalardan söz etmiştir. Hayat hikâyesinden de anlaşıldığı üzere, yazarın bizzat kendisinin ana kaynak hükmünde olması, bizim gözümüzde eserin ilmî değerini artırmaktadır.

Mirkasım Usmanov tarafından kaleme alınmış olan “Kazan Şarkiyatçılığı’nın Kaderi (XX. Yüzyıl)” adlı eserin Türkçe tercümesinin birinci baskısı Yeditepe Yayınevi tarafından İstanbul’da 2013 yılında yapılmıştır. Eserin çevirisi, Prof. Dr. İlyas Kamalov ve Janyl Myrza Bapaeva tarafından yapılmıştır. Eserin orijinal adı “O Sudbe Kazanskogo Vostokovedeniya”dır. Kitabın Türkçe baskısında, kitap ismi birebir çevrilmiştir. 119 sayfadan oluşan eserin, “İçindekiler” bölümü oldukça sadedir. “Takdim”, “Önsöz”, “Sonuç”, “Kaynakça” ve “Dizin” bölümleri haricinde ana konu; “Deneme ve İşkence Devri”, “Değişime Doğru Çekingen Adımlar”, “Gerçek Değişimler”, “Birlikte Hareket Ederken” ve “Hedefe Yaklaşırken” şeklinde beş ana başlık altında işlenmiştir. Eserde ve içindekiler bölümünde ana konu ile ilgili başlıklar ile birlikte; toplamda on ana başlık yer almış, bunun dışında herhangi bir alt başlığa yer verilmemiştir.

“İçindekiler” bölümünden hemen sonra “Takdim” bölümü gelmektedir. Eserin 7-17 sayfa aralığında yer alan “Takdim” bölümü, Prof. Diliara Mirkasımova Usmanova tarafından kaleme alınmıştır. “Takdim” bölümünde eserin yazarı Mirkasım Usmanov’un hayat hikâyesine kısaca değinilmiştir. Bunun yanı sıra yazarın tarih, filoloji ve arkeoloji alanlarında yaptığı çalışmalardan, kaleme almış olduğu eserlerden ve çalışmaları neticesinde almış olduğu ödüllerden söz edilmiştir. Farklı bir başlık altında ayrıca biyografiye gerek görülmemiştir.

Eserde “Önsöz” bölümü, “Takdim” bölümünden hemen sonra yer almıştır. 19-27 sayfa aralığında yer alan “Önsöz” bölümü, Mirkasım Usmanov tarafından kaleme alınmıştır. “Önsöz” bölümünde yazar; Kazan Üniversitesinin açılmasından sonraki sürece değinmiş, kurulan yeni üniversitede Şarkiyatçılığın oluşması ve gelişmesinden, Almanya’dan davet edilen bilim adamlarının bu alandaki çalışmaları ve katkılarından söz etmiştir. Ayrıca 19. Yüzyılda şekillenen Kazan Şarkiyatçılığını etkileyen Tatar Bilim adamları ve onların bu alandaki eserleri, çalışmaları ile yaşanan zorluklar hakkında bilgiler aktarmıştır. Eserde ayrı bir başlık altında giriş bölümüne gerek görülmemiştir. Yazar tarafından kaleme alınmış olan “Önsöz” bölümünün, verdiği ayrıntılı bilgiler ile okuyucuyu konuya hazırlaması sebebiyle giriş bölümünün yerini tuttuğu kanaatindeyiz.

Eserin 29-38 sayfa aralığında yer alan, “Deneme ve İşkence Devri” başlığı altındaki birinci bölümünde yazar; Tatar Türklerinin tarihi, dili ve edebiyatına dair çalışmalardaki kısmi canlanmalardan ve kısıtlı yayınlardan bahsetmiştir. Daha sonra bu alanlar ile ilgili çalışmalar yapan Tatar Türkü Bilim adamlarına yönelik, 1920’li yılların ortalarında şiddetlenen ve İkinci Dünya Savaşı yıllarına dek devam eden tutuklama ve idamlardan söz etmiştir.

Eserin 39-50 sayfa aralığında yer alan “Değişime Doğru Çekingen Adımlar” başlığı altındaki ikinci bölümünde yazar; Tatar Türklerinin tarihi ve dili ile ilgili çalışmalarda 1960’lı yılların başında Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti’nin faaliyete geçmesi ile birlikte -sınırlı da olsa- başlamış olan değişim/gelişim sürecinden söz etmiştir. Daha sonra Türkoloji, Tatar tarihi ve dili alanlarında yavaş adımlarla ilerleyen çalışmalar ve faaliyetler hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca yazar bu bölümde, kendi yaşamında şahit olduğu veyahut bizzat içinde bulunduğu Şarkiyatçılık alanındaki çalışmalardan da ayrıntılı olarak söz etmiştir.

Eserin 51-67 sayfa aralığında yer alan “Gerçek Değişimler” başlığı altındaki üçüncü bölümde yazar; bölüm başlığı olarak bizce yerinde ve uygun bir tanımlama kullanmıştır, çünkü bu bölümde “Yeniden Yapılanma Politikası” ile birlikte Şarkiyatçılığı yeniden canlandırma amacıyla yapılan çalışmalardan ve bu amaçla atılan gerçek adımlardan söz edilmektedir.

Eserin 69-78 sayfa aralığında yer alan “Birlikte Hareket Ederken” başlığı altındaki dördüncü bölümünde ise Şarkiyatçılığın gelişmesine katkı sağlayan, Tatar Devlet, Beşerî ve Eğitim Bilimleri Üniversitesi, Rusya İslam Üniversitesi gibi üniversiteler; Altın Orda Medeniyeti Araştırma Merkezi, İran Araştırmaları Merkezi gibi araştırma merkezleri; Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü, Şihâbeddin Mercanî Tarih Enstitüsü gibi enstitüler; Ciyen Vakfı, Ruhیات Vakfı gibi vakıflar ve ayrıca çalışmaları ile Şarkiyatçılığın gelişmesine katkı sağlayan çeşitli toplumsal kurumlar hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Eserin 79-88 sayfa aralığında yer alan “Hedefe Yaklaşırken” başlığı altındaki beşinci bölümünde ise Tatar bilim adamlarının şarkiyatçılık konusundaki çalışmalarında katettikleri yollardan ve kurulan yeni enstitüler sayesinde yayımlanan eserler ile birlikte Kazan’da şarkiyatçılığın canlanma sürecinden bahsedilmektedir. Ayrıca, Tatar Türklерinden önemli bilim adamlarının başka ülkelerdeki bilim adamları ile kurdukları bağlantılarla edindikleri tecrübelerden; özellikle İslam araştırmaları alanında yapılmış çalışmalar neticesinde elde edilen başarılardan ve gelişmelerden söz edilmiştir.

Eserin 89-94 sayfa aralığında yer alan “Sonuç Notları” başlığı altındaki netice bölümünde yazar, şarkiyatçılığın değişim ve gelişim süreci içerisinde karşılaşılan problemlerden söz ederek konu hakkında kısa bir özetleme yapmıştır. Daha sonra ise şarkiyatçılık alanında yeni hazırlanan yayınların eksikliklerine değinmiş, bu eksikliklerin yeterince tecrübeye sahip olunmamasından kaynaklandığını söylemiş ve Kazan şarkiyatçılarına, başarı yolunda iyi dileklerde bulunarak sözlerini bitirmiştir. Sonuç bölümünden hemen sonra 95-113 sayfa aralığında “Kaynakça” bölümü, onun hemen ardından 115-119 sayfa aralığında ise “Dizin” bölümü yer almıştır.

Konuların içeriği bakımından tüm bölümlerin sayfa aralıkları dengelidir. Beş ana başlık da neredeyse aynı sayfa sayısına sahiptir. Eserde metin altı dipnot yöntemi kullanılmış olup eserin herhangi bir bölümünde ismi geçen bir şahsiyetin kaleme almış olduğu çalışmalar da dipnotlarda gösterilmiştir. Bu çalışmalar “Kaynakça” bölümünde belirtilmiştir. Kullanılan kaynaklar, konu ile ilgili çalışmalar yapan ve adları eser içerisinde çokça zikredilen önemli şahsiyetlerin eserleridir. El yazma eserler de kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca yazar kendi makalelerinden de çokça faydalanmıştır. Eserde ele alınan konu ve yazarın kendi hayatında şahit olduklarını aktarmış olması göz önünde tutulduğunda kaynakasının olduğu zengin olduğu söylenilebilir. “Kazan şarkiyatçılığı’nın Kaderi” adı altında yazar Kazan Tatar Türklерinin başlarına gelenlerin tarihini ve unutulmuş meseleleri de gündeme getirmiştir. Mirkasım Usmanov tarafından kaleme alınan bu kıymetli eserin Kazan-Tatar Türklерinin tarihi açısından olduğu önemli bir kaynak olduğu muhakkaktır.